

TÜRKİYE-İSRAİL İLİŞKİLERİNDE YENİ DÖNEM

The New Period of the Turkish-Israeli Relations

Erdem KAYA¹

Özet:

Gazze Savaşı'nın ardından Türkiye-İsrail ilişkileriyle ilgili yapılan tartışmalar iki ülke arasında yaşanan gerginliği açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Türkiye, İsrail'in şiddet siyasetini geçmişte sürekli protesto etmiştir. Bu nedenle Ankara'nın Dökme Kurşun Harekâtı'na verdiği tepki ikili ilişkilerin doğal bir yönü olarak değerlendirilmelidir. Ankara'nın 2000'li yılların başından itibaren uygulamaya çalıştığı yeni dış politika vizyonu ile bölgede denge siyasetine dönmesi ve bu süre zarfında bölgede cereyan eden siyasi gelişmeler (Irak Savaşı gibi) gerginliğin yapısal arka planını ortaya koymaktadır. İkili ilişkiler, Türkiye'nin bölgede etkinleşen varlığı ile yeni bir döneme girmektedir. Yeni dönemde Türkiye-İsrail ilişkilerinin daha düşük seviyede seyredeceği zannedilmektedir.

Anahtar kelimeler: Türkiye, İsrail, Türkiye-İsrail ilişkileri, Gazze Savaşı.

Abstract:

The recent tension between Turkey and Israel cannot be explained by just paying attention to the post-Gaza War debates. Ankara's denunciation of Israeli state violence for the resolution of its conflicts has been a common feature of bilateral relations and thus it should be seen natural for Turkey to be critical of the Operation Cast Lead. Turkey's new foreign policy vision that has been in effect since the early 2000s and the political developments in the Middle East in the last decade expose the structural causes of the tension. Bilateral relations are entering into a new period with greater influence of Turkey in regional affairs. In this new period, it is estimated that the relations between Ankara and Tel-Aviv will continue to exist at a lower level.

Keywords: Turkey, Israel, Turkish-Israeli relations, Gaza War.

---

¹ Boğaziçi Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Öğrencisi,
BİLGESAM Ortadoğu Araştırmalar Uzman Yardımcısı

GİRİŞ

2009 yılı Orta Doğu'daki siyasi dengeler üzerinde büyük etkisi olan Türkiye-İsrail ilişkilerinin en çok tartışıldığı yıl oldu. İsrail'in Gazze'de yürüttüğü operasyonun yol açtığı insani trajediye Türkiye'nin verdiği tepki, özellikle Amerika'da ve Orta Doğu'da büyük yankı uyandırdı. Başbakan Erdoğan'ın Davos'ta Perez'e verdiği cevap ve yine Başbakan ve Dışişleri Bakanı'nın değişik platformlarda dile getirdiği Gazze'deki insani dram, konunun gündemde kalmasını sağladı. Ekim ayında diğer ülkelerin yanında İsrail'in de düzenli olarak katıldığı Anadolu Kartalı tatbikatının, ulusal düzeyde yapılmasının kararlaştırılması tartışmayı daha da alevlendirdi. Tatbikatın ulusal düzeyde yapılması ile İsrail'in katılmasının engellendiği yönündeki iddialarla ikili ilişkiler sorgulandı. İsrail basınında çıkan yorumlar ve Netanyahu iktidarının radikal isimlerinin verdiği tepkilerle süreç devam etti. İsrail Dışişleri Bakanı Yardımcısı Danny Ayalon'un Türkiye'nin Tel-Aviv Büyükelçisi Oğuz Çelikkolu aşağılama girişimiyle hat safhaya çıkan gerilim, İsrail'in özür dilemesiyle düşmeye başladı. Savunma Bakanı Ehud Barak'ın Türkiye ziyareti ve iki ülkeden de üst düzey yetkililerin verdiği soğukkanlı mesajlarla gerginlik büyük ölçüde yatıştırıldı.

Gazze Savaşı sonrasında yaşanan tartışmalar Türkiye'nin yeni dış politika vizyonu ile ilgili farklı değerlendirmeleri beraberinde getirmiştir. İsrail'in Gazze saldırısını eleştirdiği için Ankara'nın batı ekseninden çıkmakta olduğu yönündeki iddialar bu değerlendirmeler içinde en çarpıcı olanıdır. Ancak, Amerika ve Avrupa'da olduğu gibi Türkiye'deki İsrail'e yakın çevrelerin de üzerinde durduğu Ankara'nın yüzünü doğuya döndüğü iddiası gerçekçi görünmemektedir. Eksen kayma iddiası, İsrail'i bazen İsrail'den daha fazla savunan Yahudi lobilerinin verdiği refleksin bir mahsulü olabilir. 11 Eylül sonrası Batı'yı büyük ölçüde etkisi altına alan önyargılar açısından düşünüldüğünde ise, Türkiye'nin özellikle "Müslüman" ülkelerle yakınlaşmasının bu iddianın güçlenmesine sebep olduğu söylenebilir. Nitekim Suriye ve diğer Arap ülkelerinin çoğundan daha doğuda bulunan Ermenistan'la başlatılan diyalog ve yakınlaşma aynı şekilde değerlendirilmemiştir. Türkiye'nin mevcut iktidarla birlikte yüzünü doğuya döndüğü iddiası² batı ile geliştirilerek sürdürülen ilişkiler düşünüldüğünde ise gerçekliğini iyice kaybeder. Bölgesinde İsrail'in ardından en iyi işleyen demokrasiye sahip olan Türkiye, Amerika ile ilişkilerini "model ortaklık" seviyesine yükseltmiştir ve hala NATO'nun en önemli üyelerinden birisidir. Ankara, problemler çıksa da Avrupa Birliği'ne tam üyelik müzakerelerine devam etmektedir ve Türkiye'de AB'ye katılım sürecinde çağcıl demokrasiler düzeyine terfi etmeyi destekleyen hatırı sayılır bir aydın kitlesi vardır.

Yaşanan gerginliğin ardından ikili ilişkilerin sorgulanmasının nedenleri, 2009 yılındaki tartışmalardan çok Orta Doğu siyasetinin değişen dengelerinde aranmalıdır. 1990'lı yıllarla karşılaştırıldığında, son on yıl içinde bölgedeki dengeleri belirleyen uluslararası ve bölgesel

---

² Efrahim Inbar, "Israeli-Turkish Tensions and Beyond", *Israel Journal of Foreign Affairs*, 4,1, (2010), sf: 29-30.

şartların farklılık arz ettiği ortadadır. Washington'ın Soğuk Savaş sonrasındaki tek kutuplu uluslararası siyasi yapıyı sürekli kılmaya yönelik çabaları başarılı olamamıştır.³ Amerika'nın Orta Doğu'da yegâne etkili dış aktör olarak algılandığı 1990'lı yıllar, yerini bölgede daha çok aktörün söz sahibi olduğu yeni bir döneme bırakmaktadır. Rusya Federasyonu, İsrail'le yakın ilişkilerini muhafaza ederken Arap ülkeleriyle siyasi, ekonomik ve askeri alanlardaki bağıni güçlendirmektedir. Çin Halk Cumhuriyeti'nin daha çok ekonomik ve askeri konularda bölge ülkeleriyle işbirliğine girdiği gözlemlenmektedir. İran'ın nükleer enerji programının neden olduğu gerginlikte, Pekin-Tahran ilişkilerinin batının İran karşısındaki yaptırım kabiliyetini nasıl sınırlandırdığı dikkat çekicidir. Sarkozy iktidarı ile birlikte Fransa ve son yıllarda Almanya belirli alanlarda bölge ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmektedir. İsrail, İran ve Türkiye'ninse özellikle Irak Savaşı'ndan sonra bölge siyasetinde daha etkili oldukları fark edilmiştir.

Giderek daha çok kutuplu bir yapı arz eden uluslararası sistemle birlikte değişen Orta Doğu siyasetindeki dengeler⁴ Türkiye-İsrail ilişkilerini önemli ölçüde etkilemiştir. Türkiye'nin bölge ülkeleriyle yakınlaştığı, İsrail'inse bölgesiyle bütünleşme sürecini dondurduğu bu süreçte ikili ilişkilere yön veren dinamikleri iki başlık altında toplamak mümkündür. Birinci dinamik Türkiye'nin 2000'li yılların başından itibaren uyguladığı yoğun diplomasiye dayalı yeni dış politika vizyonudur. Ankara'nın bu vizyonu, Türkiye'nin bölgede Soğuk Savaş sonrası dönemde ara verdiği denge siyasetine geri dönmesini sağlamıştır. Bu gelişme İsrail'le 1990'lı yılların ikinci yarısında ilerletilen siyasi ve askeri ilişkilerin doğal sınırına ulaştığı hatta gerilediği izlenimini uyandırmıştır. İki ülke arasındaki münasebetlere tesir eden ikinci grup dinamikler, son dönemde Orta Doğu'daki siyasi gelişmeler olarak ele alınabilir. İkinci İntifada ile başlayıp Irak Savaşı'yla devam eden bu gelişmeler iki ülkeyi önceki on yılda yakınlaştıran şartları büyük ölçüde zayıflatmıştır. Özellikle işgal sonrası Irak'ın durumu, Türkiye'nin Suriye ve İran'la örtüşen çıkar alanlarını genişletirken İsrail'le ortak menfaat paydasını düşürmüştür.

Bu sebeplerden ötürü, Türkiye-İsrail ilişkilerinin sorgulanmasına yol açan tartışmalar, son on yılda bölgenin farklılaşan siyasi dengeleri kapsamında düşünülmelidir. İsrail'in orantısız şiddet kullanarak işgal altındaki Filistin topraklarına saldırması ya da Türkiye'nin protestosu yeni gelişmeler değildir. Geçmişe bakıldığında İsrail'in sivil kayıplara neden olan askeri harekâtlarını, Ankara'nın sürekli eleştirdiği veya kınadığı görülmektedir. Dolayısıyla İsrail'in Dökme Kurşun Harekâtı'nın neden olduğu insani trajediye Türkiye'nin verdiği tepki, yaşanan gerginliğin izahında yetersiz kalacaktır. Ankara'nın yeni dış politika vizyonu ile bölge siyasetinde varlığını hissettirmesi ve iki ülkeyi yakınlaştıran şartların kaybolmasına neden olan gelişmeleri incelemek daha açıklayıcı olabilir. İkili ilişkilerin doğasının analizi ise yaşanan son gerginliğin Orta Doğu'da değişen siyasi dengelerin doğal bir neticesi olduğu tezini belirgin kılacaktır.

³ Kenneth N. Waltz, "Structural Realism after the Cold War", *International Security*, 25, 1, (2000), sf: 36.

⁴ Miloš Balabán, "The Conflicting Rebirth of Multipolarity in International Relations", *Central European Journal of International and Security Studies*, 2, 1, (2008), sf.70–71.

1. TÜRKİYE’NİN YENİ DIŞ POLİTİKA VİZYONUNUN İKİLİ İLİŞKİLERE ETKİSİ

Ankara’nın temelleri 2000’li yılların başında atılan yeni dış politika yaklaşımı, Türkiye’yi bölgesinde “yumuşak gücü” yükselen bir aktör haline getirmektedir. Ekonomik ve askeri gücünün artışı ile birlikte hissedilen yumuşak gücünün, Orta Doğu’daki etkisi büyük ölçüde bölgede denge siyasetine geri dönmesi ile ilgilidir. Belirli dönemlerdeki belirgin Batı yanlısı tutumu⁵ dışında Türkiye, Soğuk Savaş yıllarını genelde dengeli bir Orta Doğu siyasetiyle yönetmiştir. İsrail’le diplomatik temas devamlı sürdürülürken, Arap devletleriyle ilişkilerin geliştirilmesi yönünde adımlar atılmıştır. 1990’lı yıllarda ise İsrail-Filistin barış görüşmelerinin olumlu etkisiyle Ankara-Tel-Aviv münasebetlerinde bir canlanma süreci yaşanmıştır. 1991’de İsrail’le iyileşmeye başlayan ilişkiler 1995’ten sonra özellikle savunma sanayi, askeri işbirliği ve ticaret alanında hızla gelişmiştir. İki ülke arasında imzalanan Serbest Ticaret Antlaşması 1997’de yürürlüğe girmiş, 1998’deki Ekonomik İşbirliği Antlaşması’yla ticaret hacmi önemli ölçüde büyümüştür. Bu dönemde, Türkiye’den İsrail’e boru hatları ile petrol, doğal gaz ve su taşınması müzakere edilmiştir. Ankara-Tel-Aviv arasında savunma alanında da hız kazanan bu yakınlaşma, Türkiye’nin PKK terör örgütü ile mücadelesinde Batı tarafından maruz bırakıldığı örtülü silah ambargosunu⁶ aşmasını sağlamıştır. Türk Silahlı Kuvvetleri’nin modernizasyon ihtiyacının giderilmesinde İsrail’le geliştirilen ilişkilerin önemli katkısı olmuştur. Ankara’nın 2020 yılına kadar savunma alanında 150 milyar dolar harcamayı planlaması ise İsraili firmaların Türkiye’de açılan ihalelere düzenli bir şekilde katılmasını sağlamıştır.⁷

Ancak, 1990’ların ikinci yarısında İsrail’le artırılan işbirliğine karşılık, bölgede Ürdün dışındaki diğer ülkelerle ilişkiler adeta yerinde saymıştır. Ankara-Tel-Aviv arasında ortak tatbikatlara varan stratejik işbirliğinin bölgedeki diğer ülkelere karşı yürütüldüğü algısı, Türkiye’nin bu ülkelerle olan ilişkilerine olumsuz yönde tesir etmiştir. Bu işbirliği; Rusya, İran, Yunanistan ile Arap ülkelerinden özellikle Mısır ve Suriye tarafından tehlikeli görülmüştür. Ankara-Tel-Aviv yakınlaşmasına karşı çoğalan tepkilerin, Türkiye’yi bölgesinden tecrit edecek dereceye varması, Orta Doğu’da denge siyasetine geri dönülerek engellenmiştir. İsrail’le iyi ilişkilerini muhafaza eden Ankara’nın, bölgedeki diğer ülkelerle de yakınlaşması, çatışan taraflara eşit mesafede bir Türkiye görüntüsü sağlamaya başlamıştır.

2000’li yıllarla birlikte bölgesinde İsrail dışındaki ülkelerle de ilişkilerini ilerleten, İsrail-Filistin sorununda aktif diplomasi yürüten, Amerika’nın İran, Irak ve Suriye ile yaşadığı gerginliklerde tarafsız kalan bir Türkiye ortaya çıkmıştır. 2000 yılında başlayan II. İntifada esnasında, Dışişleri

⁵ İter Türkmen, *Türkiye Cumhuriyeti’nin Ortadoğu Politikası*, (İstanbul, BİLGESAM Yayınları, 2010), sf: 17–19.

⁶ Gencer Özcan, *Türkiye-İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi*, (İstanbul: TESEV Yayınları, 2005), sf: 60.

⁷ Çağrı Erhan ve Ömer Kürkçüoğlu, “Orta Doğu ile İlişkiler: İsrail’le İlişkiler”, Baskın Oran, ed., *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar 2.Cilt* içinde, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2006), sf: 572.

Bakan İsmail Cem İsrail, Filistin ve Mısır arasında mekik diplomasisi yürütmüştür. İsmail Cem'in özellikle İran ve Yunanistan örneklerinde geliştirdiği iyi komşuluk ilişkileri, Türk dış politikasında yer etmiş ve çeşitlendirilerek devam ettirilmiştir. PKK terör örgütünün lideri Öcalan'ın yakalanması ve 10.Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in Hafız Esad'ın cenazesinde bulunması ile Suriye'yle başlayan diyalog sürdürülmüştür. ABD'nin Irak işgali öncesinde Türkiye, savaşın önlenmesi için bölge ülkeleri arasında yoğun bir diplomasi yürütmüştür. Amerikan birliklerinin Türkiye üzerinden Kuzey Irak'a girmesini sağlayacak 1 Mart tezkeresinin reddedilmesi ise özellikle Arap halkları nezdinde Ankara'nın itibarını yükseltmiştir.

Türkiye, bu dönemde güvenlik merkezli dış siyasetten ziyade karşılıklı çıkarların ön plana çıkarıldığı ikili ilişkilere odaklanmaya çalışmıştır. Böylece Ankara, Soğuk Savaş sonrası dönemde çevresindeki ülkelerle arasındaki problemleri daha olumlu bir havaya dönüştürebilmiştir. Türkiye bu kapsamda Rusya Federasyonu ile ilişkilerini⁸, Orta Asya⁹ ve Orta Doğu¹⁰ siyasetini romantik algılardan, pragmatik bir zemine taşıyabilmiştir. Son yıllarda Kazakistan, Rusya, Irak ve Suriye ile geliştirilen "stratejik" ilişkiler bu değişen anlayışın neticesi olarak değerlendirilebilir. Özellikle Bush yönetimi döneminde Washington'ın ve 1990'lı yıllardan beri Tel-Aviv'in aksi yöndeki ısrarlı taleplerine rağmen İran'la ilişkiler geliştirilerek sürdürülmektedir. Ermenistan'la yakınlaşma politikası aynı sürecin daha problemleri bir zeminde nasıl uygulamaya konduğunu göstermesi açısından önemlidir. Nihayet, Libya ile su transferi ve enerji alanında işbirliğine dönük karşılıklı niyet beyanı da bu kapsama dâhil edilebilecek son gelişmedir.

Ankara, son yıllarda bölgesindeki anlaşmazlıkların çözümü için kolaylaştırıcı/arabulucu girişimlerde bulunmaktadır. Suriye-İsrail arasındaki dolaylı görüşmeleri yürütmesi bölge genelinde iyimser bir hava oluşturduğu gibi Washington tarafından da oldukça olumlu karşılanmıştır.¹¹ Irak'ta 2009 yazındaki patlamaların ardından Suriye ile Bağdat arasında baş gösteren krizin tırmanması Ankara'nın devreye girmesiyle durdurulabilmiştir. Türkiye,

---

⁸ Rusya Federasyonu'nun Çeçenistan meselesi ile Türkiye'nin PKK terör örgütü ile mücadelesine karşılıklılık ilkesi çerçevesinde yaklaşarak, ekonomik işbirliği ön plana çıkartıldı.

⁹ Bağımsızlıklarını yeni kazanan Orta Asya'daki Türkî cumhuriyetler ve Tacikistan ile olan ilişkiler, Türkiye'nin 1990'lı yılların ilk yarısında benimsediği "koruyucu/kollayıcı ağabey" rolünden, yoğun diplomatik ve ekonomik ilişkilerin amaçlandığı bir zemine çekildi.

¹⁰ Türkiye'deki İran rejimine olan bakış açısının ikili ilişkileri etkileme düzeyi düşürüldü. Bu gelişme Türkiye'deki medyanın daha çoğulcu bir yapı arz etmeye başlamasıyla da açıklanabilir. İkili ilişkilerde karşılıklı ekonomik çıkarlar ön planda tutuldu. Namdar Zangane doğal gaz boru hattının 2002'de devreye girmesi ile birlikte, İran Türkiye'nin Orta Doğu'da ticaret hacminin en büyük olduğu ülke haline geldi. Diğer taraftan Arap ülkeleriyle olan ilişkiler Türkiye'deki devletçi/seçkin aydınların ve medyanın genel Arap aleyhtarı tutumundan bağımsız, faydacı bir düzlemde ele alınmaya başladı. Böylece Suriye, Mısır, Suudi Arabistan ve Körfez ülkeleriyle ticari bağlar güçlendirilerek siyasi ilişkiler geliştirildi.

¹¹ Gazze Savaşı'nı takip eden süreçte Başbakan Netanyahu Fransa'nın bu rolü üstlenmesini istemişse de, Paris'in arabuluculuğu Şam tarafından kabul edilmemiştir. Şimdiye kadar sadece *de Gaulle*'ün dile getirebildiği Fransa'daki güçlü İsrail lobisi ve Sarkozy'nin İsrail yanlısı siyaseti Paris'in arabuluculuğuna gölge düşürmektedir.

Afganistan-Pakistan sınırından kaynaklanan problemlerin işbirliğiyle giderilmesini teşvik ederek 2007'den bu yana üçlü zirvelere ev sahipliği yapmaktadır. Ankara, Washington-Tahran arasındaki İran'ın nükleer enerji programından dolayı başlayan gerilimin diplomatik yollarla çözümüne dönük politikalar tasarlamaktadır. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün son Hindistan ziyaretiyle pekiştirilen Ankara-Yeni Delhi münasebetleri ise Keşmir anlaşmazlığında Türkiye'nin yakın gelecekte muhtemel bir arabuluculuk girişimini gündeme getirmiştir. Ankara'nın önümüzdeki dönemde, Yemen'de devam eden çatışmaların bitmesi için diplomatik çaba sarf edeceği zannedilmektedir.¹² Pro-aktif dış politika hedefinin bu girişimlerle hayata geçirilmesi, Türkiye'nin bölge barışına katkıda bulunarak güçlenmesini sağlayacaktır. İsrail ve İran'ın revizyonist politikalarına karşılık, bölge istikrarına yönelik siyaset geliştiren Türkiye'nin rolü¹³ bu nedenle daha etkili olabilir. Böylece, artan ekonomik ve askeri gücünü diplomatik nüfuzla dönüştürürken uluslararası kamuoyunun desteğini de alabilecektir. Türkiye, iyi komşuluk ilişkileri ve serbest ticareti teşvik ettiği bu yeni tutumuyla, Avrupa ve ABD'nin desteklediği uluslararası normlara uyum sağlamaktadır. Türkiye'nin bölgedeki ihtilaflara dönük çözüm önerileri Avrupa Birliği tarafından destek görebilecektir. Washington ise Orta Doğu siyasetini Ankara'nın yaklaşımlarını göz önünde tutarak, Türkiye ile eşgüdümü sağlayarak yürütmek isteyebilir.¹⁴

Türkiye'nin yeni dış politika vizyonu söylem bazında İsrail'in ılımlı politikacıları tarafından kabul edilmektedir.¹⁵ Ancak, Tel-Aviv yönetiminin Ankara'nın bölgede artan yumuşak gücüne olumlu bakışının sınırlı olduğu tahmin edilmektedir.¹⁶ İsrail Türkiye ile ilişkileriyle aslında, dünya ölçeğindeki büyük güçlerin yanı sıra Arap Orta Doğusu'nun çevresindeki Arap olmayan ülkelerle iyi ilişkiler kurma geleneğini sürdürmektedir.¹⁷ İsrail'in kurucu Başbakanı David Ben-Gurion'dan bu yana, özellikle İşçi Partili liderlerin Türkiye ile iyi ilişkiler kurma çabası bu stratejinin bir ürünü

---

¹² Dışişleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Büyükelçi Engin Soysal'ın Şubat ayının son haftasındaki Yemen ziyareti ile birlikte Ankara'nın Yemen'deki problemleri anlamaya çalıştığı bilinmektedir. 2010 yılı başında El Kaide terör örgütünün Yemen'deki varlığı ile gündeme gelen ülkenin kuzeyinde Şii Hüsi isyancılarla güneyinde ise ayrılıkçı militanlarla ordu arasındaki çatışmalar devam etmektedir.

¹³ Patrick Seale, "The Rise and Rise of Turkey", (*Agence Global*, 2 Kasım 2009), <<http://www.patrickseale.com>> adresinden alınmıştır.

¹⁴ Mervan El Kabalan, "Türkiye'nin Yükselen Bölgesel Nüfuzu", (*Turque diplomatique*, Sayı 13, 15 Şubat–15 Mart 2010), sf: 36–37.

¹⁵ İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Perez, 2007'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki konuşmasında, bölgedeki yükselen iki siyasi akımdan ilkinin terörü destekleyen İran'ın olduğunu ifade etmişti. İkinci akımın barış yanlısı Türkiye'ninki olduğunu belirten Perez, İran tehdidine karşı ittifak önerisiyle destek aramıştı. Diğer pek çok İsraili siyasetçi de Türkiye'nin bölgede giderek daha önemli bir ülke haline geldiğini ifade etmiştir. İsrail'deki mevcut hükümetin özellikle İşçi Partili üyeleri de Türkiye'nin bölgedeki rolünü vurgulayarak Ankara ile iyi ilişkilerin değerini belirtmektedir.

¹⁶ Türkiye'nin bölgedeki diğer ülkeler üzerinde nüfuzu arttıkça, Arap-İsrail anlaşmazlığında etki alanı genişleyebilecektir. İsrail'in Filistin topraklarına yönelik stratejisinin, Türkiye'nin iki devletli çözüm ve Kudüs'ün statüsü gibi konulardaki duruşu ile uyuşmaması uzun vadedeki potansiyel problemleri işaret etmektedir.

¹⁷ Efrahim Inbar, *Türk-İsrail Stratejik Ortaklığı*, (İstanbul: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 2001). sf: 4–5.

olarak değerlendirilmelidir. Dolayısıyla, Ankara'nın bölge siyasetinde artan etkinliği doğrudan Tel-Aviv'in güvenliğiyle ilgili çıkarlarına ters düşmediği sürece, Türkiye ile mevcut ilişkileri muhafaza etmek İsrail'de bir dış politika geleneği olarak kalabilir. Aynı strateji kapsamında, İsrail; Etiyopya, devrim öncesi İran ve Azerbaycan ile işbirliğine gitmiştir. Azerbaycan'la ilişkilerde beklenen gelişme gerçekleşmese de İsrail, İran'a karşı bu ülke ile işbirliğine sıcak bakmakta ve ticari bağlarını güçlendirmeye çalışmaktadır.¹⁸ Diğer taraftan, Türkiye ile yakın zamana kadar askeri pakt görüntüsü veren ikili ilişkilerdeki hissedilen gerileme, İsrail'in Yunanistan'la çeşitlenen ilişkilerine olumlu yansımıştır. İki ülke ortak askeri tatbikatlar yapmaya başlamışlardır.

Ankara, yeni dış politika vizyonu dâhilinde bölgedeki çıkarlarını denge siyaseti izleyerek artıracaklarını değerlendirmektedir. Türkiye'nin bölgedeki diğer ülkelere yaklaşarak gerçekleştirdiği denge politikası ise Ankara'nın İsrail'in tehdit algıladığı ülkelerle ittifak yaptığı görüntüsüne/algısına sebep olabilir. 1995–2000 yılları arasında Türkiye-İsrail ilişkilerinin hızla ilerlemesi Türkiye'nin çevresindeki diğer ülkeleri tedirgin etmiştir. Arap Birliği toplantılarında ve İslam Konferansı Teşkilatı zirvelerinde bu rahatsızlık sık sık gündeme getirilmiş, iki ülke arasındaki ilişkinin nihai hedefi sorgulanmıştır. Şimdiki süreçte ise geçmişte "Müslüman" ülkelerle birlikte Rusya ve Yunanistan'ı rahatsız eden bu dinamğin, İsrail tarafından aynı şekilde okunması söz konusudur. Amerika'da ve batı Avrupa ülkelerinde son derece güçlü olan İsrail lobilerinin, Türkiye'nin Washington ve AB ile ilişkileri üzerindeki etkileri Ankara tarafından göz önünde bulundurulmalıdır. Bu nedenle, Arap ülkeleri ve İran'la artırılan işbirliğinin İsrail'e karşı geliştirildiği izleniminin önüne geçilmesinde yarar vardır. Türkiye bu dengeyi sağladığı nispette, Orta Doğu'da yumuşak gücüne rıza gösterilen bir orta oyuncu konumuna terfi edebilecektir.

2. BÖLGEDEKİ GELİŞMELERİN İKİLİ İLİŞKİLERE ETKİSİ

Orta Doğu siyasetine yön veren dinamikleri belirleyebilecek uluslararası sistemdeki en kritik gelişme çok kutupluluğa doğru gidişattır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, Washington bölge siyasetine genelde İsrail çıkarları doğrultusunda daha rahat müdahale edebilmişti. Soğuk Savaş'tan sonra İsrail'in bölgede algıladığı en büyük tehdit olan Irak'a, Amerika'nın İkinci Körfez Savaşı ile neticelenen saldırıları bunu göstermiştir. Washington Orta Doğu'da hala en güçlü aktör konumundadır. Ancak, Beyaz Saray'ın bölgeye yönelik politika geliştirirken hesaba katması gereken değişkenlerin sayısı ve etkinliği artmış durumdadır. Bölgenin öne çıkan ülkelerinin (Türkiye, İsrail, Suudi Arabistan, İran) Rusya ve Çin'le ilişkileri çeşitlenerek artmaktadır. Orta Doğu ülkelerinin konvansiyonel silah temininde Amerika aslan payını muhafaza etse de, batı

---

¹⁸ Netanyahu'nun Başbakan olarak 1997'deki Türkiye ziyaretinde Türkiye, İsrail ve Azerbaycan arasında İran'a karşı bir ittifak gündeme gelmişti. Türkiye'nin böyle bir girişime sıcak bakmadığı biliniyor.

Avrupa ülkelerinin (İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya) ve Rusya'nın payı hızla genişlemektedir.¹⁹ Çin'in 2020 yılına kadar Suudi Arabistan petrolünün en büyük alıcısı olacağı tahmin edilmektedir.²⁰ Dolayısıyla, bölge siyasetinde Rusya, Çin, İngiltere, Fransa ve Almanya gibi bölge dışı aktörlerin önemli nüfuz sahibi olacağı yeni bir dönemin başladığı ileri sürülebilir. Bu yeni dönemde, Washington'ın Türkiye-İsrail ilişkileri üzerindeki etkisinin zayıflayacağı, Ankara ve Tel-Aviv'in daha bağımsız politikalar yürütebileceği zannedilmektedir.

2000'li yılların başından bu yana Orta Doğu siyasetini belirleyen ve Türkiye-İsrail ilişkilerini etkileyen diğer bir süreç İsrail-Filistin anlaşmazlığındaki gelişmelerden kaynaklanmıştır.²¹ II. İntifada süresince İsrail'in kullandığı orantısız şiddet ve Filistinli liderlere düzenlediği suikastlar iki ülke arasında gerginlik doğurmuştur. Gerginlik çoğunlukla İsrail'in işgal altındaki Filistin topraklarına yönelik saldırılarına Türkiye'nin verdiği tepkilerden ötürü tırmanmıştır. 2006 yılındaki İsrail-Hizbullah savaşı esnasında, Lübnan'daki sivil hedeflere yönelik saldırılar Ankara'nın tepkisini çekmiştir. Annapolis görüşmelerinin sonuç vermemesi ve Gazze Savaşı'yla, İsrail-Filistin anlaşmazlığında barışa olan umutlar bir kez daha sönmüştür. Gazze'de devam eden ablukanın sebep olduğu insani drama Ankara'nın tepkisini sürdüreceği tahmin edilmektedir. Filistin'deki 2006 seçimlerini kazanan Hamas'ın İsrail'le olan ilişkilerinin, Türkiye-İsrail münasebetlerini olumsuz etkilemeye devam edeceğe benziyor. İsrail'in terörist kabul ettiği Hamas'ın Suriye'deki lideri Halid Meşal'in 2006'daki Türkiye ziyareti, Tel-Aviv'in sert tepkisine neden olmuştu. Türkiye'nin, Hamas'ın tecrit edilmesini eleştirerek, tavrını bu teşkilatın İsrail-Filistin barış sürecine dâhil edilmesinden yana koyması, ikili ilişkilerde tekrar gerginliğe yol açabilecektir.

Diğer taraftan, İsrail'in Kudüs'ün tamamı üzerindeki hak iddiası, bu şehrin statüsünün iki ülke ilişkilerini etkilemeye devam edeceğini göstermektedir. Netanyahu iktidarının Doğu Kudüs'ün Yahudileştirilmesine hız vermesi Ankara tarafından endişeyle izlenmektedir. Batı Şeria'da Filistinlilere ait evlerin yıkılması ile genişleyeme devam eden Yahudi yerleşim bölgeleri, İsrail'in barışa olan niyetinin sorgulanmasına neden olmaktadır. Batı Şeria'daki Halilurrahman Camii ve Hz. Yakup'un eşi Rahel Hanım'ın türbesinin Siyonist Miras Listesine dâhil edilmesi Washington'ın ve Ankara'nın tepkisini çekmiştir. İsrail'in Mescid-i Aksa'nın altında ve çevresinde yürüttüğü arkeolojik kazılar daha önce iki ülke arasında kısa süreli bir gerginliğe neden olmuş, Türkiye kazıları yerinde denetlemek için bölgeye bir heyet göndermişti.

---

¹⁹ Grimmet, Richard F., "Conventional Arms Transfers to Developing Nations, 2001-2008", (*Congressional Research Service Report for Congress*, Rapor No: R40796, 4 Eylül 2009), <<http://www.fas.org/sgp/crs/weapons/R40796.pdf>> adresinden alınmıştır, sf. 28.

²⁰ Balabán, "The Conflicting Rebirth of Multipolarity in International Relations", sf.70-71.

²¹ Geçmişte de İsrail-Filistin meselesindeki krizler Ankara-Tel Aviv arasında problemlere neden olmuştu. 1969'da Mescid-i Aksa'nın yakılmasına Ankara sert tepki vermiş, İsrail'in Kudüs'ün statüsünü değiştirici eylemlere son vermesini isteyen 271 nolu Güvenlik Konseyi kararını desteklemiştir. 1980 yılında ise, İsrail'in Kudüs'ü başkent ilan etmesinden sonra, Türkiye Tel-Aviv'deki maslahatgüzarlık seviyesindeki temsilini ikinci kâtip seviyesine indirmişti.

Ankara-Tel-Aviv ilişkilerinde problemlere yol açan diğer bir süreç Türkiye ve İsrail'in Kuzey Irak siyasetindeki farklı hedeflerden dolayı yaşanmaktadır. 2003 yılında Amerika'nın Irak'ı işgaliyle, Tel-Aviv'in Kuzey Irak siyasetinin belirginleşmesi ikili ilişkileri sarsmıştır. İsrail'in Kuzey Irak'la savaş sonrasında güçlenen bağları, iki ülkenin Irak üzerindeki çıkarlarının çatışmasına yol açmıştır. Bugün İsrail'de Kuzey Irak'tan göç etmiş yaklaşık 50.000 civarında bir Kürt Yahudi cemaati bulunmaktadır.²² İsrail Orta Doğu genelindeki Arap olmayan unsurlarla işbirliği geliştirme siyasetini, bu cemaatin sağladığı kültürel yakınlıkla Kuzey Irak'a taşıyabilmiştir. Tel-Aviv'in bölge ile geçmişten bu yana Barzani ailesi aracılığıyla devam ettirdiği irtibatın Kuzey Irak üzerindeki siyasi etkisi Türkiye'yi rahatsız etmektedir. Ankara, Irak'ın toprak bütünlüğü yönünde irade gösterirken, İsrail'in bölgedeki Kürt Yönetimi'ne olan desteği Kuzey Irak'ın devletleşme sürecini hızlandırmıştır. İsraili firmaların işgal sonrası Kuzey Irak'ta aralarında Erbil uluslararası hava limanının inşası da bulunan pek çok ihaleyi kazandığı bilinmektedir. Mistaravim komandolarının Peşmergelere askeri eğitim verdiği iddiaları, İsraili özel güvenlik şirketlerinin bölgedeki eğitim faaliyetlerinin İsrail basınına yansması ile güçlenmiştir.²³ Sayıları 50.000'i bulan Peşmergeler'in Saddam sonrası Irak'ta en büyük silahlı grubu oluşturduğu hatırlanırsa, bu gelişmenin Türkiye açısından hassasiyeti anlaşılabilir.

İsrail, Irak Savaşı'ndan sonra Kuzey Irak Kürtleri ile ilerlettiği işbirliğine karşın, Türkiye Kürtlerine yönelik ilgisinin olmadığını sık sık vurgulamaktadır. Fakat Kuzey Irak'taki Kürt Yönetimi ile yakın ilişkiler, İsrail'in Suriye'nin kuzeyindeki Kürtlerle dolaylı bir şekilde irtibat kurmasını sağlamıştır. 2004'te, Suriye'nin kuzeydoğusundaki Kamışlı kentinde oynanan olaylı futbol maçının²⁴ ardından yaşanan gerginliğe İsrail basınının geniş yer ayırması dikkat çekmiştir. İsrail'in önümüzdeki dönemde Suriye Kürtlerinin yaşadığı bölgede örtülü operasyonlara girişebileceği tahmin edilmektedir. Tel-Aviv, diğer taraftan Kuzey Irak'taki varlığını Irak'ta artan Şii etkisini dengelemeye ve İran'ın bölgedeki etki alanını daraltmaya yönelik kullanmaya çalışmaktadır. Neticede, Irak'ın istikrarında Kürt Yönetimi üzerinden söz sahibi olan İsrail'in Kuzey Irak siyaseti, Türkiye ile birlikte Irak'ın diğer komşularının da rahatsız olduğu bir gidişatı doğurmuştur.

Türkiye-İsrail ilişkilerini etkilemeye devam eden diğer bir bölgesel gelişme de, İran'ın nükleer programıyla beraber gelişen gergin siyasi ortamdır. 2000'li yıllarla bölgede denge siyasetine geri dönen Türkiye; Tahran'la ilişkilerini faydacı bir bakış açısıyla değerlendirmeye başlamıştır. Amerika ve İsrail'in İran'ı tecrit siyasetine rağmen, Ankara-Tahran ilişkileri devam ettirilmiştir.

---

²² 20.yüzyılın ikinci yarısına kadar Kuzey Irak'ta yaşayan Zaho Yahudileri, İsrail'in kurulmasıyla bu ülkeye göç etmişlerdir. Bugün İsrail'deki Kürt Yahudi cemaatini oluşturan Zaho Yahudileri'nin Kuzey Irak'taki kültürel izleri devam etmektedir. Bkz. <<http://www.salom.com.tr/news/detail/13041-Zaho-Yahudileri.aspx>>

²³ Anat Tal-Shir, *Israelis trained Kurds in Iraq*, (Yediot Ahronot Gazetesi, 12 Ocak 2005), <<http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3177712,00.html>> adresinden alınmıştır.

²⁴ Irak sınırındaki Kamışlı kentinde oynanan maçta Deyrizor kentinden gelen Arap kökenli Suriyeli ve Kürt kökenli Suriyeli taraftarlar arasında çıkan arbedede, polislin müdahalesi sonucunda Kürt taraftarlardan ölenler olduğu ileri sürülmüştü. Arbedede Baas Partisi ve Saddam Hüseyin yanlısı sloganlar atan Arap kökenli Suriyelilere karşılık, Kürt kökenli Suriyeliler George W. Bush'un fotoğraflarını savurmuşlardı.

Tel-Aviv, Türkiye'ye "İran tehdidine" karşı birlikte hareket etme teklifinde bulunmuşsa da, Ankara Tahran'la olan iyi komşuluk ilişkilerini sürdürmek istemektedir. Nitekim Türkiye-İran arasındaki ticaret hacmi 2002 yılında doğal gaz sevkiyatının başlamasıyla, Türkiye-İsrail arasındaki ticaret hacmini geçmiştir. İki ülke arasındaki ekonomik bağlar, enerji alanındaki işbirliği ile daha da güçlenme eğilimindedir. 1990'lı yıllarda Kuzey Irak'taki Kürt iç savaşında farklı tarafları destekleyen Türkiye ve İran'ın, Kürt ayrılıkçılığı (PKK-PJAK) sorununda da çıkarları örtüşmektedir. İsrail'in varlığına tehdit olarak gördüğü ve gösterdiği atom bombası yapabilen bir İran'ın, Türkiye ile devam eden ilişkileri Tel-Aviv'i rahatsız etmektedir. Ankara, İran'ın nükleer silah geliştirme programına olumsuz bakmaktadır. Ancak, programı sonlandırması için İran'a yapılacak baskının nükleer silah sahibi bir İsrail'in politik hedefleri doğrultusunda yapılmasını çelişkili bulmaktadır. Türkiye'nin bölge genelinde nükleer silahsızlanma yönündeki siyaseti, İsrail'in İran'daki nükleer programın durdurulması ile sınırlı politikasıyla uyumsuzdur.

Aslında ikili ilişkilere yansıyan bölgedeki bu gerginlik biraz da, İsrail'in Realpolitik siyasetle Orta Doğu'daki güç dengelerini kontrol etme hedefiyle açıklanabilir. İran'ın nükleer programı olmasaydı, Ankara-Tahran arasındaki ilişkiler muhtemelen İsrail'i yine rahatsız edecekti. Bütün üyelerinin Batı bloğunda yer aldığı ve Arap ülkelerinin bile rahatsız olduğu Bağdat Paketi'ne Tel-Aviv'in karşı çıkmış olması bu siyasi geleneğe işaret etmektedir. Diğer yandan, İsrail'in Amerika'daki şahinleri arkasına alarak İran'ın nükleer tesislerini yok etme planı Obama iktidarıyla daha da zorlaşmıştır. İsrail, önümüzdeki dönemde kendi kabiliyetlerini seferber ederek İran'ın nükleer tesislerini vurmaya yönelik girişimlerde bulunabilecektir. Özellikle Netanyahu iktidarı döneminde hız verilen hazırlıklar bu ihtimali kuvvetlendirmiştir. İran'ın nükleer programı konusunda tedirgin olsa da, Türkiye'nin bu ülkeye yönelik bir saldırıyı protesto edeceği tahmin edilmektedir.²⁵ Türkiye-Suriye sınırı ve Kuzey Irak üzerinden İran'ın nükleer tesislerine gerçekleştirilecek bir saldırı, Ankara-Tel-Aviv ilişkilerinde kriz çıkarabilir.

3. İKİLİ İLİŞKİLERİN DOĞASI ÜZERİNE

1949'dan günümüze incelendiğinde, Türkiye-İsrail siyasi ilişkilerinin doğasına ait bazı özellikler ön plana çıkmaktadır. Türkiye'nin temkinli tutumuna karşılık, çoğunlukla İsrail ikili ilişkilerin geliştirilmesini isteyen taraf olmuştur. Türk tarafının aynı derecede istekli olduğu dönem olarak 1990'lı yılların ikinci yarısı öne çıkmaktadır. İsrail'in şiddetli politik bir araç olarak kullanma siyasetine, Türkiye geleneksel olarak muhalefet etmiştir. Bu muhalefetini doğrudan İsrail'i

---

²⁵ Philip Robin, *Prof.Dr. Ofra Bengio ile Enine Boyuna Türkiye-İsrail İlişkileri*, (Şalom Gazetesi, 17 Haziran 2009), <<http://www.salom.com.tr/news/detail/12144-Prof-Ofra-Bengio-ile-Enine-boyuna-Israil-Turkiye-iliskileri.aspx>> adresinden alınmıştır.

kınayarak ve uluslararası platformlarda İsrail aleyhindeki kararları destekleyerek göstermiştir. Hatta Ankara, Tel-Aviv'in sertlik yanlısı dış politikası karşısında zaman zaman Arap ülkelerinden yana tavır takınmıştır. İsrail'in siyasi problemleri şiddete başvurarak çözme girişimi ve Türkiye'nin bu yöntemi sürekli eleştirmesi, bir bakıma iki ülke ilişkilerinin sabit bileşenlerini oluşturmaktadır. Dolayısıyla, bu iki bileşen üzerinden Türkiye-İsrail ilişkilerine bakmak açıklayıcı olabilir.

İsrail'in Fransa ve İngiltere ile birlikte Mısır'a saldırdığı Süveyş Krizi'nde (1956), Türkiye tepkisini Tel-Aviv'deki elçiliğini maslahatgüzarlık seviyesine indirerek vermiştir. Kendi büyükelçisini geri çeken Ankara, İsrail'den de büyükelçisini geri çağırmasını istemiştir. Bu gelişmeye rağmen, 1958'de Başbakan David Ben-Gurion ve Dışişleri Bakanı Golda Meir'in teşebbüsü ile İsrail, Türkiye ve İran arasında istihbarat paylaşımını sağlayacak Çevresel Pakt kurulmuştur. 1967 Savaşı'nda Türkiye tarafsızlığını ilan etse de Arap ülkelerinden yana tavır takınmıştır. Ankara Türkiye'deki NATO üslerinin bu ülkelere karşı kullanılmasını reddettiği gibi, savaş esnasında Ürdün, Suriye ve Mısır'a yiyecek yardımı yapmıştır. Savaşın ardından BM Genel Kurulu'ndaki toplantılarda Kudüs'ün statüsünün korunması ve İsrail'in işgal ettiği topraklardan çekilmesi yönündeki kararları Arap ülkeleriyle birlikte desteklemiştir. Bu savaştan sonraki İsrail ile Arap ülkeleri arasında devam eden tüm çatışmalarda İsrail'i protesto etmiştir.²⁶

1973 Savaşı'nda İsrail'e yardım etmek isteyen Amerika'nın İncirlik üssünü kullanmasını engelleyen Türkiye, Arap ülkelere askeri malzeme taşıyan Sovyet uçaklarına hava sahasını açmıştır.²⁷ 1974'te Rabat'taki Arap Birliği toplantısında Filistin Kurtuluş Örgütü'nün (FKÖ) Filistin halkının meşru temsilci olarak ilan edilmesinin ardından, Ankara İsrail'in terörist kabul ettiği FKÖ'yü 1975 yılında tanımıştır. 1979'da başlayan İsrail-Mısır barış sürecinde, Türkiye 1967 Savaşı öncesindeki sınırlar ve FKÖ'nün de sürece dâhil edilmesi konularındaki duruşunu değiştirmemiştir. 1987'de patlak veren I.İntifada esnasında, İsrail'in kullandığı orantısız şiddeti eleştirmeye devam etmiştir.

İki ülke arasındaki ilişkiler 1991'de, Ankara'nın Filistin ve İsrail temsilciliklerini büyükelçilik düzeyine çıkarması ile düzelmeye başlamıştır. 1990'lı yıllarda Madrid Konferansı ve Oslo Antlaşmaları ile canlanan Orta Doğu genelindeki iyimser hava İsrail-Filistin anlaşmazlığının çözüme kavuşturabileceğine olan ümidi artırmıştır. Türkiye-İsrail ilişkilerine de yansıyan bu siyasi iklimde İsrail, 15 Arap ülkesi ile diplomatik ilişkiler kurmuş, Orta Doğu ve Kuzey Afrika Ekonomik Konferansı'na katılmaya başlamıştır. Bu dönemde Şimon Perez'in Yeni Orta Doğu

---

²⁶ Çağrı Erhan ve Ömer Kürkcüoğlu, "Orta Doğu ile İlişkiler: İsrail'le İlişkiler", Baskın Oran, ed., *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar I.Cilt* içinde, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2006), sf:796-799.

²⁷ A.g.e., sf: 799.

idealine uygun politikalar geliştiren İsrail, bölge ile siyasi ve ekonomik olarak bütünleşme sürecine girmiştir. Fakat Oslo Antlaşmalarını reddeden Netanyahu döneminde (1996–99) bu bütünleşme süreci raydan çıkmış, Ehud Barak'ın Başbakanlığı döneminde de (1999–2001) ilerleme sağlanamayınca, süreç sona ermiştir.

2001 yılında radikal sağ Likud Partisi'nin önderliğindeki koalisyonun lideri Ariel Şaron'un iktidarında İsrail, işgal altındaki topraklarda sertlik yanlısı dış politikaya geri dönmüştür. İşgal altındaki topraklarda 2000 yılında başlayan II. İntifada'yı bu yaklaşımla bastırma yoluna gitmiş, Filistinli liderleri hedef tayin ederek öldürme (targeted killing) siyasetine ağırlık vermiştir.²⁸ II. İntifada sırasında Filistinli gösterici gruplara, İsraili askerlerin ateş açması ve Gazze limanında demirli Filistin sahil güvenlik gemilerine saldırı yapılmasına Ankara tepki vermiştir. 2000 yılında Doha'da toplanan İSEDAK (İslam Konferansı Ekonomik İşbirliği Daimi Konseyi) zirvesinde, Cumhurbaşkanı Sezer Filistin'deki olayları sert bir dille eleştirmiştir.²⁹ Türkiye'nin, İsrail'in suikast politikasına yönelik eleştirel tavrı ise 2004'te Hamas liderlerinden Şeyh Ahmet Yasin'in öldürülmesiyle zirveye çıkmıştır. Şeyh Yasin'in öldürülmesi Ankara tarafından "terör eylemi" olarak nitelendirilmiştir.

2006 yazındaki İsrail-Hizbullah savaşında Lübnan'daki sivil hedeflerin vurulmasına karşı Türkiye eleştirel tutumunu devam ettirmiştir. İsrail, 6 Eylül 2007 tarihinde Suriye'nin Deyrizor kenti yakınlarındaki nükleer reaktör olduğu ileri sürülen El Kibar tesisini hava saldırısıyla vurmuştur. Saldırıyı resmi makamlarınca kabul etmeyen İsrail'in bu operasyonu genel anlamda örtülü kaldığı için Ankara'nın da belirli bir tepkisi olmamıştır. İsrail, 2008 yılının son günlerinde Gazze'de Hamas'a karşı başlattığı operasyonla şiddet siyasetinden vazgeçmediğini göstermiştir. Türkiye de İsrail'in orantısız şiddete başvurmasını eleştirme geleneğini sürdürmüştür. 2009 Şubat ayında iktidara gelen Netanyahu iktidarı, İran'ın nükleer tesislerine yönelik gerçeştirmeyi hedeflediğı hava saldırısı için gerekli hazırlıkları sürdürmektedir. Ankara, bu problemin diplomatik yollarla çözülmesini teklif etmektedir ve İsrail'in olası bir saldırısını kınayacağı düşünölmektedir.

Gazze Savaşı sonrası dönemle belirginleşen Türkiye-İsrail arasındaki gerginlik devam etmektedir. Ankara'nın Gazze ablukasına ve Dökme Kurşun Operasyonu'nun bölge barışına verdiğı zarara yönelik açıklamaları, İsrail'de özellikle radikal siyasilerin tepkilerine sebep olmaktadır. Başbakan Netanyahu'nun koalisyon hükümetinde Avigdor Liberman'ın etkisi altındaki Dışışleri kanadından gelen eleştiriler bu kapsamda değerlendirilebilir. Dışışleri Bakan Yardımcısı Danny Ayalon'un, Türkiye'nin Tel-Aviv Büyökelçisi Oğuz Çelikkol'a yönelik tavrı, İsrail'deki aşırı sağ unsurların Türkiye'ye tepkilerinin hangi seviyeye çıkabileceğini göstermiştir. İşçi Partisi geleneğinden gelen

²⁸ Avi Shlaim, *The Iron Wall: Israel and the Arab World*, (London: Penguin Books, 2001) sf: 600–610.

²⁹ < http://cankaya.gov.tr/sayfa/cumhurbaskanlarimiz/ahmet_necdet_sezer/konusma/ > 17 Mart 2010 tarihinde ulaşılmıştır.

siyasilerin gerginliğin yatışmasına çalışmalarına rağmen, Likud liderliğindeki mevcut koalisyon hkmetinin aksi yönde bir sürece tekrar sebep olabileceği tahmin edilmektedir.

Görüldüğü gibi, İsrail'in 2000'li yıllarla birlikte dış politikasında tekrar sertlik yanlısı siyaseti benimsemesiyle, Ankara-Tel-Aviv ilişkileri pek çok kez gerilmiştir. İlişkilerin doğası temelde değişmese de, iki ülke arasında Türkiye'nin değişen dış siyasi vizyonu ile birlikte yeni bir dönemin başladığı ileri sürülebilir. Bu dönemi yeni yapan dinamik, İsrail'in şiddeti politik bir araç olarak kullanma geleneğine geri dönmesinden çok, Türkiye'nin mevcut dengeler dâhilinde Orta Doğu bölgesine yönelik artan siyasi ve ekonomik ilgisidir. Sonuçta, Türkiye-İsrail ilişkilerinin karakterine geçmişten bugüne bakılmasıyla, Gazze Savaşı sonrası süreçte sıra dışı bir gelişmenin yaşanmadığı görülebilecektir. Orta Doğu siyaseti açısından ikili ilişkilerdeki olağanüstü durum aslında, Türkiye ve İsrail'in yakın geçmişte askeri pakt görüntüsü verebilecek düzeyde bir işbirliğine girmiş olmasıdır. Önümüzdeki dönemde, bu görüntünün giderek zayıflayacağı ve ikili ilişkilerin daha düşük seviyede devam edeceği zannedilmektedir.

KAYNAKÇA

- Alboğa, Aydan. (2002). *The Turkish-Israeli Relationship in the Post-Cold War Era*. Master Thesis, Bogazici University.
- Aras, Bülent. (2000). "Turkish Foreign Policy and Jerusalem: Toward A Societal Construction of Foreign Policy", *Arab Studies Quarterly*, 22, 4, sf: 31–58.
- Aras, Bülent. (2002). "Turkey and the Palestinian Question Since Al-Aqsa Intifada", *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*, 1, 3, sf: 49–63.
- Arı, Tayyar. (2009). "Gazze Sonrası İsrail'de İç Dinamikler ve Barış Süreci", *Ortadoğu Etütleri*, 1, 1, sf: 83–98.
- Bacık, Gökhan. (2001). "The Limits of An Alliance: Turkish-Israeli Relations Revisited", *Arab Studies Quarterly*, 23, 3, sf:49–63.
- Balabán, Miloš. (2008). "The Conflicting Rebirth of Multipolarity in International Relations", *Central European Journal of International and Security Studies*, 2, 1. sf: 58–78.
- Bengio, Ofra. (2009). *Türkiye-İsrail: Hayalet İttifaktan Stratejik İşbirliğine*. İstanbul: Erguvan Yayınları.
- Bölme, Selin M. (2009). "Charting Turkish Diplomacy in the Gaza Conflict", *Insight Turkey*, 11, 1, sf: 23–31.
- El Kabalan, Mervan. (2010). "Türkiye'nin Yükselen Bölgesel Nüfuzu", *Turque diplomatique*, Sayı 13, sf: 36–37.
- Erhan, Çağrı. & Kürkçüoğlu, Ömer. (2006). "Orta Doğu ile İlişkiler: İsrail'le İlişkiler", *Türk Dış Politikası-Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar I.Cilt* içinde, (ed. Baskın Oran), İstanbul: İletişim Yayınları, sf: 796–801.
- Erhan, Çağrı. & Kürkçüoğlu, Ömer. (2006). "Orta Doğu ile İlişkiler: İsrail'le İlişkiler", *Türk Dış Politikası-Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar II. Cilt* içinde, (ed. Baskın Oran), İstanbul: İletişim Yayınları, sf: 568–579.
- Erhoş, Reşit Berker. (2005). *Turkish-Israeli Relations: Evaluated As A Strategic Cooperation Model*. Master Thesis, Bogazici University.

Grimmet, Richard F., (4 Eylül 2009). "Conventional Arms Transfers to Developing Nations, 2001–2008", *Congressional Research Service Report for Congress*, Rapor No: R40796, <<http://www.fas.org/sgp/crs/weapons/R40796.pdf>> adresinden alınmıştır.

Inbar, Efrahim. (2001). *Türk-İsrail Stratejik Ortaklığı*. İstanbul: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi (ASAM) Yayınları.

Inbar, Efrahim. (2005). "The Resilience of Israeli-Turkish Relations", *Israel Affairs*, 11, 4, sf: 591–607.

Inbar, Efrahim. (2010). "Israeli-Turkish Tensions and Beyond", *Israel Journal of Foreign Affairs*, 4,1. sf: 27–35.

Kasım, Kamer. (2001). "Türk-İsrail İlişkileri: İki Bölgesel Gücün Stratejik Ortaklığı", *21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası* içinde, (ed. İdris Bal), İstanbul: Alfa Yayınları, sf: 569–581.

Köksal, Sönmez. (2008). "İrak'ın Kuzeyindeki Muhtemel Gelişmelerin Türkiye'ye Etkileri", *Türkiye'nin Vizyonu: Temel Sorunlar ve Çözüm Önerileri* içinde, (ed. Atilla Sandıklı), İstanbul: BİLGESAM Yayınları, sf: 75–90.

Larrabee, F. Stephen. (2007). "Turkey Rediscovered the Middle East", *Foreign Affairs*, 86, 4, sf: 103.

Nachmani, Amikam. (1998). "The Remarkable Turkish-Israeli Tie", *Middle East Quarterly*, 5, 2, <<http://www.meforum.org/394/the-remarkable-turkish-israeli-tie>> adresinden alınmıştır.

Özcan, Gencer. (2005). *Türkiye-İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi*. İstanbul: TESEV Yayınları.

Özel, Soli. (2010). "Turkey-Israel Relations: Where to Next?", *On Turkey Series*, German Marshal Fund of the United States,

<http://www.gmfus.org/publications/article.cfm?parent_type=P&id=866> adresinden alınmıştır.

Robin, Philip. (17 Haziran 2009). *Prof.Dr. Ofra Bengio ile Enine Boyuna Türkiye-İsrail İlişkileri*, Şalom Gazetesi,

<<http://www.salom.com.tr/news/detail/12144-Prof-Ofra-Bengio-ile-Enine-boyuna-Israil-Turkiye-iliskileri.aspx>> adresinden alınmıştır.

Sandıklı, Atilla. (2009). *Turkey's Strategy in the Changing World*, İstanbul: BİLGESAM Publications.

Seale, Patrick. (2 Kasım 2009). The Rise and Rise of Turkey. *Agence Global*, <<http://www.patrickseale.com>> adresinden alınmıştır.

Sezer, Ahmet Necdet. (12 Kasım 2000). 9. *İslam Zirve Toplantısı'nda İSEDAK Başkanı sıfatıyla yaptıkları konuşma*,

<http://cankaya.gov.tr/sayfa/cumhurbaskanlarimiz/ahmet_necdet_sezer/konusma/> adresinden alınmıştır.

Shlaim, Avi. (2001). *The Iron Wall: Israel and the Arab World*. London: Penguin Books.

Tal-Shir, Anat. (12 Ocak 2005). "Israelis trained Kurds in Iraq", *Yediot Ahronot Gazetesi*, <<http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3177712,00.html>> adresinden alınmıştır.

Taşpınar, Ömer. (2008). *Turkey's Middle East Policies: Between Neo-Ottomanism and Kemalism*. Carnegie Papers, 10, Washington DC: Carnegie Middle East Center.

Türkmen, İlter. (2010). *Türkiye Cumhuriyeti'nin Ortadoğu Politikası*, İstanbul: BİLGESAM Yayınları.

Waltz, Kenneth N. (2000). "Structural Realism after the Cold War", *International Security*, 25, 1. sf: 5-41.